

Nurullah Soylar

Dr., Kayseri/Türkiye
Dr., Kayseri/Türkiye

eposta: soylarnurullah@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5562-8490>

Muhammed İbrahim Yıldırım

Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi, Kayseri/Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Erciyes University/Faculty of Literature, Kayseri/Türkiye

eposta: m.ibrahimyildirim@erciyes.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-8324-6991> - [RorID: https://ror.org/047g8vk19](https://ror.org/047g8vk19)

Atıf/Citation: Soylar, N., Yıldırım, M. İ. 2024. Emir Timur'un Fars Hanedanlarına Karşı Tutumu: Mar'aşîler ve Muzafferîler Örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/41, 281-296.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1510427>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	04.07.2024
Kabul Tarihi/Accepted:	29.08.2024
Yayın Tarihi/Published:	15.12.2024

EMİR TİMUR'UN FARS HANEDANLARINA KARŞI TUTUMU: MAR'AŞÎLER VE MUZAFFERÎLER ÖRNEĞİ^{1 2}

Öz

Farslar İslamiyet öncesinde büyük devletler kurarak geniş coğrafyalara hüküm sürmüş bir millettir. Ancak İslamiyet'in yayılışı sırasında meydana gelen 15/636'da Kâdisiye ve 21/642'de Nihâvend gibi 6-7 yıl aralıkla yapılmış olan savaşlar sonucunda sahip oldukları Sâsânî Devleti'ni ayakta tutamamışlardır. Abbâsîler zamanında Farslar büyük çabalar neticesinde Tâhirîler, Saffârîler, Sâmânîler ve Büveyhoğulları gibi devletleri tesis etmeye muvaffak olmuşlardır. Ancak bu dönem aynı zamanda Türklerin de Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu gibi güçlü devletlerle tarih sahnesine çıkmalarına rast geldiğinden, İranlıların milli bir devlet kurma yolundaki teşebbüslerini boşa çıkarmıştır. Fars ırkına dayalı müstakil devlet kurma hayali güden İranlılar Moğol istilası ve İlhanlı döneminde uzun süre beklemek zorunda kalmışlardır. İlhanlılar'ın son hükümdarı Ebu Said'in ölümüyle inkıraza uğraması neticesinde bir kez daha İran coğrafyasında siyasi ömürleri kısa süren birçok devlet tesis edilmiştir. Bunlardan biri Kıvâmuddin Mar'aşî

¹ Bu çalışma Nurullah SOYLAR tarafından hazırlanmış olan "Zahîr-i Mar'aşî'nin Müntahabü't-Tevârîh Adlı Eserinin Tercüme ve Değerlendirilmesi" adlı doktora çalışmasından önemli değişikliklerle kaleme alınarak oluşturulmuştur.

² Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından SDK-2021-11479 kodlu proje ile desteklenmiştir.

tarafından 1359'da Hazar Denizi'nin güneyinde kurulan Mar'aşîler Hânedânı'dır. Bu siyasi teşekkül, aynı dönemde Horasan bölgesinde varlık gösteren Şii Serbedârîlîr'dan etkilenecek şekilde ortaya çıkmıştır. İran'ın güneyinde kurulan bir diğer devlet ise Muzafferîler olup, Mar'aşîler'in aksine Sünnî inanca sahip bir Fars devletiydi. Bu devletin bazı yöneticileri İranlıları, İslamiyet öncesi Fars devletleri dönemindeki ihtişamına kavuşturma yönünde bir politika takip ederek Emir Timur'a karşı cephe almaya başlamışlardır. Bu nedenle Emir Timur 1392'de düzenlediği seferiyle Mar'aşîler'i; 1393'te ise icra ettiği kapsamlı harekâtı neticesinde bütün hanedan üyelerini ortadan kaldırmak suretiyle Muzafferîler'in siyasi varlığına son vermiştir.

Bu çalışmada çoğu Farsça kaleme alınmış Emir Timur dönemi kaynaklarının yanı sıra, Mar'aşîler ve Muzafferîler hanedanlarına çağdaş kaynaklar incelenerek Emir Timur'un, adları zikredilen hanedanları ortadan kaldırma sebepleri ve şekli ile ilgili bilgiler ortaya konmaya çalışılacaktır. Bilinen klasik Timurî tarihî kaynaklarına ek olarak Mar'aşî Hanedanı'na mensup Zahîrüdîn Mar'aşî'nin telif ettiği Müntahabü't-Tevârih'i ile Muzafferîler'in çağdaşı ve tarihçisi olan Mahmûd-ı Kutubî'nin Târih-i Âl-i Muzafferî gibi eserlerden de istifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Emir Timur, Zahîrüdîn Mar'aşî, Müntahabü't-tevârih, Mar'aşîler, Muzafferîler

AMIR TIMUR'S ATTITUDE TOWARDS PERSIAN DYNASTIES: THE EXAMPLE OF MAR'ASHIS AND MUZAFFARIDS

Abstract

The Persians are a nation that established great empires and ruled vast territories before the spread of Islam. However, they were unable to maintain the Iranian Empire after the Kâdisiye and Nihâvend battles, which took place with a 6-7 year gap spread of Islam. During the Abbasid era, Persians managed to establish states such as the Tahirids, Saffarids, Samanids, and Buyids through efforts. However, this period also witnessed the emergence of powerful Turkish states such as Karakhanids, Ghaznavids, and Seljuks which thwarted to establish a national state. The Iranians with aspirations of establishing an independent state on Persian ethnicity were forced to wait for a long time during the Mongol invasion and Ilkhanate period. Following the demise of Ebu Said -the last ruler of Ilkhanate- several short-lived states were established in Iran once again. One such Mar'ashis Dynasty founded south of Caspian Sea in 1359 by Kıvâmuddîn Mar'ashi. This political formation was influenced by Shi'a Serbedars who were active in Khorasan region during that period. State established in southern Iran was Muzaffarid which unlike Mar'ashis dynasty adhered to Sunni belief system. Some rulers of Muzaffarid tried to restore Iranian glory from pre-Islamic Persian Empire period by adopting an oppositional stance against Amir Timur leading him to launch military campaigns against them; resulting in destruction of Mar'ashis dynasty through a military expedition in 1392 and annihilation of all members of Muzaffarid dynasty through comprehensive operations in 1393 thus putting an end to their existence.

This study aims at exploring contemporaneous sources about Mar'ashis and Muzaffarids dynies besides Timurid era sources written mostly in Persian language so as to reveal Amir

Emir Timur'un Fars Hanedanlarına Karşı Tutumu: Mar'aşiler ve Muzafferiler Örneği

Timur's reasons for eradicating these mentioned dynasties along with its method. In addition to the known classical Timurid historical sources, works such as *Muntakhab al-tawārikh* by Zahīruddīn Mar'ashī, a member of the Mar'ashī dynasty, and *Tārih- I Āl-ı Muzaffar* by Mahmūd al-Qutubī, a contemporary and historian of the Muzaffarids, will be utilized.

Keywords: Amir Timur, Zahīruddīn Mar'ashī, *Muntakhab al-tawārikh*, Mar'ashis

Giriş

Büyük Türk hakanlarından olan Emir Timur 1370-1405 yıllarını kapsayan otuz beş yıllık hükümdarlığı zamanında, bazıları yıllarca sürmüş olan birçok sefer düzenlemiştir (Macd 1363: 27). O askeri alandaki üstün maharetini, yönetimdeki idare tarzına eklemek suretiyle Çin hududundan Karadeniz'in kuzeyine, İstanbul civarından Delhi'ye kadar uzanan geniş bir coğrafi alan üzerinde hükmünü geçerli kılmıştır. Bu coğrafi alan İran, Irak, Suriye, Azerbaycan, Anadolu ve Türkistan'ın büyük bir bölümünü de ihtiva etmekteydi. Çok yönlü ve derin izler bırakan seferleri arasında, Türk tarihi bakımından çok önem arz eden İran seferleri, müstesna bir yere sahiptir. Emir Timur'un doğrudan veya dolaylı olarak İran üzerine düzenlediği seferler 1381-1382, 1386-1387, 1392-1393 ve 1399-1402 yıllarında dört defa yapılmış olup, sonucunda İran'ın büyük bir bölümü Timurlu Devleti bünyesine dâhil edilmiştir. Öyle ki O'nun Tebriz ve Sultaniye civarını ele geçirdikten sonra oğlu Miranşah'a tevcih etmesi, tarihçiler tarafından İlhanlı mirasına kavuştuğu şeklinde yorumlanmıştır. (Mar'aşî 1475: 283b; Yezdî 1387: 217; Alan 2007: 69; Andican 2019: 186). Emir Timur 1386-1388 yıllarını kapsayan ve dönemin kaynaklarında "İran'a yapılan üç yıllık sefer" şeklinde ifade edilen askerî harekâtı neticesinde Anadolu'nun doğu hududundaki bazı kale ve kentleri zapt etmiş; bilindiği gibi 1402 yılında Ankara Savaşı'nda Osmanlı sultanı Yıldırım Bayezid Han'la karşı karşıya gelmiştir. O, Anadolu içerisinde icra ettiği harekâtı akabinde Osmanlıların on yıldan fazla süren mücadeleler neticesinde ortadan kaldırdıkları beylikleri yeniden canlandırmakla (Neşri 1949: 357; Hoca Sa'dettin 1979: 293-294; Müneccimbaşı 1977: 146-147), İran coğrafyasındaki kazanımlarını güvence altına almıştır. Emir Timur 1399-1400 ve 1401-1402 yıllarında Suriye üzerine de iki sefer düzenleyerek bölgenin Şam, Humus ve Halep gibi önemli kentlerini ele geçirmiştir. Emir Timur'un kendi deyimiyle Anadolu ve Suriye seferlerinin sonucunda Timurlu Devleti'nin sınırları, Moğol İmparatorluğu'nun en geniş coğrafi alana yayıldığı dönemdeki ihtişamına kavuşmuştur (Mar'aşî 1475: 333b-334a; Yezdî 1387: 491-492; Mîrhand 1380: 5068-5069; Yıldırım 2019: 357). O'nun bu beyanıyla devleti için çizdiği sınırlara sadece Çin dâhil olmamaktadır. Bilindiği üzere bu tasavvurunun tahakkuk etmesi için son seferini Çin üzerine düzenlemiştir.

Nihai seferini ömrünün son senesi olan 1405'te Çin üzerine tertip eden Emir Timur, aynı yıl Otrar'da vefat etmiştir. Onun vefatından sonra tesis ettiği devleti, varisleri arasında cereyan eden güç ve iktidar mücadelelerine sahne olmuş; her ne kadar Şahruh zamanında batıdaki devlet otoritesi kısmen devam ettiyse de sonraki taht sahipleri tarafından bu

durumun sürdürülmesi mümkün olmamıştır. Bununla birlikte İran'ın bazı bölgeleriyle Türkistan ve Hindistan'da sülaleye mensup hükümdarlar uzun sayılabilecek zaman diliminde egemen olarak güçlü varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Emir Timur'un kişiliği ve seferleriyle ilgili bilgi veren muasır kaynaklar birbirine zıt iki kutuptan oluşmaktadır. Doğrudan Timurlularla bağlantısı olan Şerefeddin Ali Yezdî gibi tarihçiler O'nu beşerin fevkinde tasvir ederken, İbn-i Arabşah gibi bazı tarihçiler de menfi yönde resmetmişlerdir (Yuvalı 1999: 314-315). Sayıları az da olsa tarafsızlık ilkesine riayet eden, Timurlu dönemini idrak etmiş tarihçiler de yok değildir. Bunlardan biri Zahîrüddin Mar'âşî olup, mensubu olduğu Mar'âşîler Hanedanı Emir Timur'la giriştiği mücadeleyi kaybedince yazarın babası da dâhil çoğu hanedan üyeleri sürgün edilmiştir. Buna rağmen adı geçen yazar *Müntahabü't-tevârih* adlı eserini son derece tarafsız bir şekilde kaleme almış, hatta Emir Timur'u yüceltmesi ve Yıldırım Bayezid Han'ı tahkir etmesi nedeniyle Şerefeddin Ali Yezdî'yi tenkit etmiştir (Yıldırım 2016: 371-393; Mar'âşî 1475: 260a-260b; Yıldırım, 2015: 410). Bu çalışmada zikredilen eserlerin hepsinden istifade edilecektir. Ayrıca konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olması ümidiyle iki Fars hanedanının Emir Timur tarafından ortadan kaldırılmasına kadar Farsların milli bir devlet kurma yolundaki faaliyetlerine de kısaca değinilecektir.

Farslar İslamiyet'in ortaya çıkışı ve yayılması öncesinde, sonuncusu Sâsânîler olan birkaç büyük devleti tesis etmiş bir millettir. Bir zamanlar Romalıları tazyik eden Sâsânî Devleti, Müslüman Arapların fütuhâtı sırasında 636 ve 642 yıllarında gerçekleşen Kâdisiye ve Nihâvend Savaşları arasında, yedi sene gibi kısa bir sürede yıkılmıştır. Bu tarihten itibaren millî bir devlet kurma heves ve çabasıyla varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu nedenle siyasi bir varlıkları olmadığı halde Emevîler ve Abbâsîler'e karşı uzun süren dini nitelikli isyanları eksik olmamıştır. Çoğu peygamberlik iddiasına varacak derecede uç örnekler teşkil eden Sinbât, İbn-i Mukanna', İshak et-Türkî, Üstâd-ı Sîs ve Bâbek-i Hurremdîn'in faaliyetleri bu amaç ve mecrada yürütülmüştür. Emevîler döneminde pek bir varlık gösteremeyen Farslar, Abbâsîler zamanında vezir, vâli veya âmil sıfatıyla hilafet merkezinde istihdam edilmeye başlanmışlar. IX. asrın ilk çeyreği itibarıyla hilafete bağlı küçük devletler kurmaya başlayan Farslar, iki asırlık bir sessizlikten sonra nihayet milli devlet kurma yolundaki ilk adımlarını atmışlardır. İran'ın doğusunda kurulmuş olan bu devletler Sâsânîler, Tâhirîler ve Saffârîler Sünnî mezhepli devletler şeklinde ortaya çıkmışlardır. Bir diğeri ise Büveyhoğulları olup, teşeyyü' inancındaydı. Bahsi geçen devletlerden Saffârîler ve Büveyhoğulları, Abbâsî Hilâfeti'yle mücadele içerisinde olmuşlardır. Ancak aynı dönemlerde Türklerin de Gazneli ve Selçuklular gibi güçlü devletlerle, üstelik İran ve günümüz Afganistan coğrafyasında ortaya çıkmaları, Farsların milli bir devlet kurma çabalarını sekteye uğratmıştır. Selçuklu Devleti'nin çöküşünden sonra başlayan Moğol istilası da Farsların yeniden etkili bir şekilde ortaya çıkmalarına fırsat vermemiştir.

Emir Timur'un Fars Hanedanlarına Karşı Tutumu: Mar'aşîler ve Muzafferîler Örneği

Farslar, Abbâsî Hilâfeti bünyesinde elde ettikleri nüfuza benzer bir şekilde İlhanlı Devleti'nin idarî sistemine nüfuz ederek, zamanla gösterdikleri hizmetleri mukabilinde bazı makam ve mevkileri elde etmeyi başarmışlardır. Bunun neticesinde İlhanlılar'ın çöküşüyle birlikte İran'ın farklı bölgelerinde küçük ama müstakil devletler kurmaya başlamışlardır. İlhanlıların çöküşüyle Emir Timur'un ortaya çıkışı arasında geçen yaklaşık yarım asırlık bir süre içerisinde Farslar tarafından Şii mezhepli Serbedârîler ve Mar'aşîler'e ek olarak Muzafferîler ve Şebânkâreîler gibi birkaç hanedanlık tesis edilmiştir. Bunlardan Mar'aşîler, tesis olduğu 1359 senesi itibarıyla Hazar Denizi'nin güney bölgelerinde Şiiliği yaygınlaştırma eğiliminde olduğundan, 1392 senesinde Emir Timur tarafından siyasi varlığına son verilmiştir. Muzafferîler Hanedânı ise son İlhanlı hükümdarı Ebû Sa'îd'in vefatıyla Yezd bölgesini ele geçirerek İran'ın güneyinde istiklalini elde etmiştir. Zamanla İran'ın batısına kadar uzanan geniş bir coğrafyaya egemen olmuşlardır. Çoğu kardeş, amca ve amca çocukları olan hanedan üyeleri, farklı kentleri ellerinde bulundururken kendi aralarında sıkça kanlı savaşlarla neticelenen ihtilafa düşmüşlerdir. Şah Şüca döneminde (1358-1384) Muzafferîler, Emir Timur'a tabiiyet arz etmişlerdir. Ancak onun vefatından sonra hanedanın başına geçmiş olan Şah Mansur, diğer hanedan üyelerinin bazılarını ortadan kaldırarak Farslardan oluşan ordusunu Emir Timur'a karşı tek bayrak altında toplama ve Emir Timur'u Ceyhun nehrinin ötesine sürme planı yapmıştır. Emir Timur'un tavsiyelerine uyulmaması, hanedan üyeleri arasındaki mücadelelerde zarar gören halkın şikâyetleri ve nihayet Şah Mansur'un bölgedeki Timurlu Devleti aleyhine olan faaliyetleri bu hanedanın da Emir Timur tarafından 1393 yılında ortadan kaldırılmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada bahse konu dönemin Farsça ve Arapça ana kaynaklarının ihtiva ettiği bilgiler ışığında Emir Timur'un İran bölgesinde varlık gösteren Mar'aşîler ve Muzafferîler Hanedanlarını inkıraza uğratma sebepleri ve ne şekilde ortadan kaldırıldıkları hakkında bilgiler verilecektir.

1.1. Üç Yıl Süren İran Seferi: Mar'aşîler ve Muzafferîler'le İlk Temaslar

Emir Timur 788/1386 senesinde dönemin kaynakları tarafından "Üç Yıllık Sefer" şeklinde ifade edilen ikinci İran seferine çıkmıştır (Mar'aşî 1475: 82a). Bu seferle birlikte bahar aylarında başlayıp kış gelince biten seferler terk edilerek daha uzun süren ve daha uzak coğrafyaların hedeflendiği seferlerin yapıldığı görülmektedir. Önceki yıllarda Sultaniye'yi ele geçirmiş olan Emir Timur bu defa Doğu Anadolu'ya kadar uzanan bölgeleri tabiiyet altına almıştır (Aka 1991: 10-11; Alan 2007: 38; Andican 2019: 168). Bu sefer sırasında yukarıda da değinildiği gibi Mar'aşîler Hanedânı'na mensup önemli bir tarihçi olan Zahîrüddîn Mar'aşî'nin ataları da Emir Timur'un hizmetine girmek mecburiyetinde kalmışlardır. Bu sayede Zahîr, eserini kaleme alırken olaylar içerisinde bizzat bulunmuş, hadiselerin şâhidi ve hatta tarafı olan yakın akrabalarından duyduklarını aktarmıştır. Bu durumu kaleme aldığı Müntahabü't-tevârîh adlı eserinde şu şekilde açıklamaktadır:

“Pars yılına denk gelen 788 senesinde İran tarafına hareket etmeye karar verilerek tavacların asker toplama işine başlaması emredildi. Ceyhun’dan karşıya geçerek ilerleyen Emir Timur, saadetle Firûzkûh’a ulaştığında, bu eserin yazarı olan ben, kâtib-i hakîr Zahîr’in merhum atalarımın kabri nurlu dedem Kemâleddin Sârî, oğlu Seyyid Gıyâseddin’i bulunduğu yerden bir miktar askerle Emir Timur’un huzuruna gönderdi” (Mar’âşî 1475: 82a). Bu şekilde Mar’âşîler Hanedanı’yla ilk temas gerçekleşmiştir. Esasen bu sefer Toga Timur’lu Emir Veli ve Celâyirli hükümdarı Sultan Ahmed’e yönelik olduğundan Mar’âşîler’in bu teklifine olumsuz bir yanıt verilmemiştir.

Muzafferî hükümdarı Şah Şüca’nın ölümünün ardından oğlu Zeynelabidin’in Emir Timur’a bağlılık bildirmemesi ve hanedan üyelerinin arasındaki çekişmeler Emir Timur’un bölgeye hareket etmesinde etkili olmuştur³ (Herevî 1345: 61-62). Gerçekten Emir Timur, ileride değineceğimiz gibi, babası Şah Şüca’nın vefatından kısa bir süre önce bir vasiyetnameyle kendisine emanet edilen Zeynelabidin’e bir elçi göndermek suretiyle huzuruna davet etmiş, gelmesi halinde babasının memleketinin kendisine bırakılacağı vaat edilmişti. Ancak Zeynelabidin gelmediği gibi itaatini gösteren herhangi bir teşebbüste de bulunmamıştır. Hanedan üyeleri arasındaki çekişmeler bölge halkının asayiş ve huzurunu kaçırmış ve durum halk tarafından Emir Timur’a şikâyet edilmiş olmalıdır. Şah Mansur’un Kâzerûn bölgesinde diğer hanedan üyelerine karşı icra ettiği askerî harekâtında meydana gelen zarar dönemin önemli tarihçilerinden Hâfız Ebrû tarafından şu şekilde ifade edilmektedir. “Bölgede kumaş, elbise, mefrûsât ve hayvan namına hiçbir şey geride bırakmadan büyük bir yağmalama yaparak bölge ahalisine küllî zarar verildi...” (Hâfız Ebrû 1372: 625) Doğu Anadolu’da en son Van Kalesi’ni ele geçiren Emir Timur, dönüş yolunda ağırlıklarını Rey’de bırakarak İsfahan üzerine hareket edince kent inleri gelenleri Timur’u karşılayarak aman malı vermeyi kabul etmişlerdir. Burası Muzafferîler Hanedanı mensuplarıncı idare edilmekteydi. Ancak hanedan üyelerinin layıkıyla bu şehre hükmettikleri söylenemez. Zira Emir Timur şehre yaklaştığında her ne kadar Muzafferî yöneticisi ve Zeynelabidin’in dayısı (Kutubî 1364: 119) olan Emir Mecededdîn Muzaffer ve şehrin inleri gelenleri tabiiyet arz ettiyse de İsfahan’ın ayak takımları (Kutubî 1364: 123-124) şeklinde açıklanan bir güruh, Emir Timur’a itaati kabul etmemişlerdir. Tabiiyetin kabul edildiği günün gecesi, kararlaştırılan aman malını teslim almak üzere Emir Timur tarafından gönderilen tahsildarlar ve üç bin kişilik askeri birlik şehirde bahsi geçen güruh tarafından insafsızca katledilmiştir. Bunların arasında Emir Timur’un iki güzide kumandanı da bulunmaktaydı. Bu olayın haberi Emir Timur’a ulaşınca diğer bölgelere ibret olması için şehre saldırı emrini vermiştir. Bu savaşa iştirak etmiş olan tarihçi Hâfız Ebrû’nun belirttiğine

³ Babasına karşı isyanla gözüne mil çektiren Şah Şüca, hanedanın tahtına sahip olduktan sonra kardeşleri arasındaki kavgalarına devam etmiştir. Şah Şüca’ya ait olan aşağıdaki Farsça şiir çevirisi, Fahrî Herevî’nin eserinde yer almakta olup, hanedan üyeleri arasındaki çekişmenin şiddetini göstermektedir:

*Arsınlara pusu kuran kardeşim Şah Mahmud
Tâc u saltanat için husumet ediyordu benle
Halk rahat etsin diye memleketi ikiye böldük
Onun payına kara toprağın altı, banaysa üstü düştü.*

Emir Timur'un Fars Hanedanlarına Karşı Tutumu: Mar'aşiler ve Muzafferiler Örneği

göre 70.000 kişinin kesik başlarından kuleler yapılmıştır (Hâfız Ebrû 1372: 666-668; Yezdî 1387: 586-588; İbn Arabşah 1384: 89-90; Şâmî 1363: 104-105; Semerkandî 1380: 20-21). Bu olay Emir Timur'a kötü şöhret kazanmasındaki başlıca âmil olmuştur. Hâlbuki orta çağ şartlarında İsfahanlıların böylesi bir hileye başvurarak binlerce askeri katletmesi, Emir Timur gibi bir hükümdar tarafından cezasız bırakılamazdı.

İsfahan'ı zapt ettikten sonra Muzafferiler hanedanının merkezi konumunda bulunan Şiraz'a hareket eden Emir Timur, şehir halkının itaat bildirmesinden dolayı kenti kolaylıkla zapt etmiştir. Bu sırada İsfahan olayını öğrenmiş olan Zeynelabidin Şiraz'ı terkle Şuşter'e kaçtıysa da burada kuzeni Şah Mansur tarafından yakalanarak hapsedilmiştir. Zeynelabidin ve Şah Mansur haricindeki diğer Muzafferî hanedan mensupları ise gelerek itaatlerini bildirmişlerdir. Şiraz kenti Emir Timur tarafından, Muzafferîlerden Şah Yahya'ya verilmiştir (Hâfız Ebrû 1372: 669). Böylelikle merkezi Şiraz olan Fars bölgesi Timurlu Devleti'nin vasalı haline gelmiştir. Bu sırada Toktamış Han'ın Mâverâünnehir'e ordu gönderdiği haberi geldiğinden dolayı Emir Timur 791/1388 yılında Semerkand'a doğru hareket etmek zorunda kaldı. Emir Timur'un İran, Doğu Anadolu ve Irak'ın bir bölümünü kapsayan üç yıllık seferi sona ermiş oldu (Yezdî 1387: 588-590; Şâmî 1363: 105; Mar'aşî 1475: 91b-92a).

2. Şiilik Karşısında Emir Timur'un Tutumu ve Mar'aşiler Hanedanı'nın Yıkılışı

793/1391 yılında Deşt-i Kıpçak seferinden zaferle Semerkand'a geri dönen Emir Timur ertesi yıl bahar ayları gelince İran ve Irak topraklarının bazı bölgelerini kendi devletine katacağı geniş çaplı bir seferin hazırlıklarına başlamıştır. Kaynaklar bu seferin sebebinin Fars bölgesinde ortaya çıkan karışıklık ve muhalefeti ortadan kaldırmak şeklinde göstermektedir. Dönemin Timurlu kaynakları tarafından "Beş Yıllık Sefer" şeklinde de belirtilen bu seferin Irak ve Fars bölgesinde ortaya çıkan karışık vaziyetin ortadan kaldırılması amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır (Şâmî 1363: 125-126; Yezdî 1387: 682-684; Mar'aşî 1475: 121a-121b). Seferle ilgili olarak Zahîrüddîn Mar'aşî de benzer bir açıklamada bulunmaktadır:

"...daha önceden tasarrufu hâsıl olan Irak ve Fars memleketlerinde, Deşt-i Kıpçak seferi sırasında fitne ve fesat ehli kötülöklere başlamıştı. Bu yüzden o memleketlere yönelerek fesat ehlinden temizlemek istediler. Tavacılar her tarafta bulunan orduya beş yıllık sefer haberini vermelerini emir buyurdu. Ayrıca hazırlanarak dergâha gelmelerini belirtti. Bicin yılına denk gelen 15 Recep 794/7 Haziran 1392 Cuma günü kutlu ordunun hareketi gerçekleşti..." (Mar'aşî 1475: 121b)

Ancak sefer başlamadan Emir Timur'un 23 Haziran 1392/1 Şaban 794 Pazar günü aniden hastalanması ile aynı yılın sonbaharına kadar beklenmek zorunda kalınmıştır (Şâmî 1363: 126; Yezdî 1387: 684-685; Mar'aşî 1475: 122a-122b). Hastalığı iyileşince harekete geçen Emir Timur, 9 Eylül 1392/20 Şevval 794 Pazartesi günü Esterâbâd civarına ulaşmış Cürcan nehri kenarında ordugâhını kurmuştur. Aynı gün müellif Mar'aşî'nin de atası olan Seyyid

Kemâleddin, oğlu Seyyid Gıyâseddin'i yanında Emir Timur'un çok saygı duyduğu Seyyid Bereke olduğu halde hediye ve peşkeşler ile Emir Timur'a göndererek itaatini bildirmiştir. Ancak onun bu isteği kabul edilmeyerek Mar'aşîler hanedanına mensup Seyyid Gıyâseddin alıkonulmuştur (Şâmî 1363: 126-127; Yezdî 1387: 688-689; Mar'aşî 1475: 123a). Seyyid Gıyâseddin'e soğuk davranılmasının sebebi huzura geldiğinde orada İskender Şeyhî'nin de bulunmasıyla alakalı olmalıdır. Zira İskender Şeyhî'nin babası Mar'aşîler tarafından öldürülmüştü ve intikam alma hevesi taşıması da doğal bir sonuçtur. Ayrıca kaybettiği yerleri geri alma düşüncesinde olduğu için Mar'aşîler'e karşı sürekli Emir Timur'u kıskırttığını Zahîrüddîn eserinde aktarmaktadır. (Mar'aşî 1361: 224). Nihayetinde bu durum sonuç vermiş ve İskender'in kıskırtmaları neticesinde Hazar'ın güneyi olan Mazenderân bölgesinde varlık gösteren Şii mezhepli Mar'aşîler Hanedanı Emir Timur'un saldırısına maruz kalmıştır.

Emir Timur ve ordusu Mazenderân'ın önemli kentlerinden biri olan Sârî'ye ulaştıklarında Seyyid Kemâleddin'in Âmül hâkimi olan küçük kardeşi Seyyid Razieddin'in yanına gittiğini öğrenmiştir. Mar'aşîler, Âmül'ün Mahaneser adıyla bilinen ve Âmül'e üç fersah mesafede yer alan bölgede yapılmış bir kaleye kapanarak Mazenderân bölgesinin tüm hazineleri ve malları da orada toplamışlardı. Emir Timur Âmül'e ulaştığında, babasını kaleden çıkararak teslim olmaya ikna etmek üzere Seyyid Gıyâseddin'e emir vermiştir. Ancak Seyyid Kemâleddin nasihatlere kulak vermediği gibi savaş ve savunma vaziyeti almıştır. Hal böyle olunca Mahaneser Kalesi kuşatma altına alınmış; Seyyid Kemâleddin ve yanındakiler bir süre çok zorlu geçen savaş ve mücadelenin ardından aman dileyerek teslim olmak zorunda kalmışlardır⁴(Şâmî 1363: 125; Yezdî 1387: 689; Mar'aşî 1361: 225).

Mahaneser Kalesi ele geçirilince Emir Timur, Seyyid Kemâleddin'i yanına çağırılmış ve aralarında bir konuşma geçmiştir. Bu konuşmayı Şerefeddîn Ali Yezdî ve Nizâmeddîn Şâmî telif ettikleri eserlerinde "Emir Timur'un Mar'aşî ileri gelenlerine nasihatlerde bulunduğunu, onların da bu sözleri dinleyerek Râfîzîlikten yüz çevirdiklerini, bu yüzden, ikramlar ve iltifatlara mazhar oldular" şeklinde aktarmaktadır (Şâmî 1363: 125-126; Yezdî 1387: 691-692; Mar'aşî 1475: 124a- 125a). Zahîrüddîn Mar'aşî ise eserinde bu karşılıklı konuşmayı daha detaylı bir şekilde orada bulunan Emir Timur'un muhataplarından biri olan dedesi Mar'aşî hükümdarı Kemâleddin ve amcası Gıyâseddin'den aldığı bilgiler ile aktarmaktadır. Şüphesiz Emir Timur'un farklı mezheplere sahip muhalifler karşısındaki tavır ve tutumunu göstermesi bakımından son derece önem arz eden, konuşma şu şekilde kaleme alınmıştır:

"...Orada hazır bulunan güvenilir insanlar aracılığıyla edindiğim bilgilere göre seyyidler kaleden getirildiler. Onları ümera kendi yolundan paye-i seriri alâ'ya ulaştırdılar. Hazret-i Sâhipkıran ulu divanda oturmaktaydı. Seyyid

⁴ Bu mücadelenin süresini Yezdî birkaç gün, Şâmî üç gün şeklinde verirken, Mar'aşî muhtemelen olaya bizzat tanık olanlardan aldığı malumata dayanarak iki ay altı gün boyunca savaşın sürdüğünü eserinde aktarmaktadır.

Emir Timur'un Fars Hanedanlarına Karşı Tutumu: Mar'aşiler ve Muzafferîler Örneği
Kemâleddin'i yakınına oturtturarak buyurdular ki: "Seyyid! Ben sizin mal ve mülkünüz için buraya gelmedim. Gelme sebebim sizin kötü mezhep üzerine bulunmanızdır." Seyyid buyurdu: "Biz hangi mezhebe sahibiz ki kötü ve bozuktur?" Emir Hazretleri buyurdular ki: "Siz Rafızı⁵ (Hâtemî 1380: 126; Öz 2007: 396-397) mezhebi üzerinesiniz ve sizin memleketinizde sahabe-i râşidînin kötülenmesi tamamı ile yaygınlaşmış durumdadır." Cevabında seyid buyurdu ki: "Emir! Halkın mezhebini sorgulamak ve emr-i bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münker⁶ yapmak size düşmez. Zira emr-i bi'l-ma'rûf yapmak öncelikle kişinin kendi nefesine, ondan sonra başkaları üzerine olmalıdır. Bu hususta sahih hadisler bulunmakta olup ihtilaf bulunmamaktadır. Hatta Hazret-i seyidü'l-mürselin aleyhi's-salâtü ve's-selâm buyurmuşlar ki "Ben ki Allah'ın elçisiyim emretmişim ki, hak olan Allah birdir ve Muhammed onun resulüdür diyene kadar öldürülebilir. Ancak bu söz söylendiğinde kanları ve malları benim korumam altındadır."⁷ (İmam Nevevî 2015: 129-378-450) Şu halde ey Emir! Sizin bir işaretinizle her gün kelime-i şehadet getiren birçok insanın kanı dökülmekte ve Müslümanların malları yağmalanıp götürülmektedir. Ordunuzun Ehl-i İslam'ın kadın ve çocuklarını fesat etmekte oldukları ve bundan çekinmedikleri apaçık ortadadır. Böyle bir şahsın bir başkasına emr-i bi'l-ma'rûfta bulunması ve itikad ile mezhepten bahsetmesi haddine değildir." Sâhipkiran hazretleri bu sözleri duyunca: "ben ne yapayım?" diyerek hazırda bulunan ümera taifesini parmağı ile göstererek: "bunlar söylüyorlar" dedi. Seyyid buyurdu ki "kim diyorsa doğruyu söylemiyor. Şimdi buyurunuz ne yapalım?" Burada ihtiyaç üzere sözü biraz uzatmak lazım gelmektedir. Emir Timur, Seyyid'in bu şekilde konuşmasından dolayı hayretler içinde kaldı ve bunların meclisten çıkarılmasını istedi..." (Mar'aşî 1475: 125a-126a; Mar'aşî 1361: 306-309)

Emir Timur'un emri doğrultusunda Mar'aşî hanedanı mensuplarının yönetici kesimi aileleriyle birlikte gemilerle bir miktarı Harezm'e, bir kısmı da Semerkand'ın ötesinde Taşkent, Enzar ve o civardaki bölgelere sürgün edilmişlerdir (Şâmî 1363: 128; Yezdî 1387: 692; Mar'aşî 1475: 124a-125a; Mar'aşî 1361: 236). Bu arada Mar'aşîler'in önemli merkezlerinden olan Sârî ve Âmül'ün yağma ve talan edilmesine müsaade edilmiştir. Zahîr-i Mar'aşî bu yağma sonrasında Mâzenderân bölgesinde horoz ve tavuğun dahi zor bulunduğu bahseder (Mar'aşî 1361: 237).

Mar'aşî, Emir Timur'un Mâzenderân'da elde ettiği ganimet mallarını detaylı bir şekilde kalem kalem eserinde aktarmıştır. Öyle ki ele geçen ganimetler karşısında Emir Timur, hayretini gizleyemeyerek şu sözleri dile getirmiştir: "Sadece burada bizim tasarrufumuza geçmiş

⁵ Rafizi ismi ilk olarak Zeyd b. Ali'den ayrılan İmâmîler'e verilirken, sonrasında bütün Şîi kolları ile bazı bâtinî grupları da bu isimle anılmışlardır.

⁶ İyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışma yönündeki faaliyetler için kullanılan dinî, ahlâkî ve hukukî bir tabir.

⁷ Riyâzu's-sâlihîn'de verilen 94, 1080 ve 1214 numaralı hadislerdir.

olan ganimet, birkaç padişahın hazinesine bedeldir. Hiçbir padişah Mâzenderân hâkimlerinin kadar mal varlığı sahibi olamamıştır.” Hazineler taşındıktan sonra kalenin yakılması emrini vermiştir (Mar’aşî 1361: 234). Kışı Mâzenderân’da geçiren Emir Timur baharın gelmesiyle yeniden harekete geçti. Ele geçirdiği yerlere yöneticiler atayarak ilerlemesini sürdürmüştü, İran’ın güney batısında bulunan Huzistan ve Luristan⁸ bölgesinin tamamını ele geçirmiştir. Yolu üzerinde bulunan kale ve şehirleri de itaat altına alan Emir Timur aynı zamanda etrafa evlatlarını ve emirlerini göndermiş, yıpratma harekâtı yaptırmak suretiyle bölgeyi siyasi ve iktisadi açıdan kendisine bağımlı hale getirmiştir (Şâmî 1363: 129-130; Yezdî 1387: 694-702; Mar’aşî 1475: 128a-131b).

3. Muzafferîler Üzerine Düzenlenen Sefer

Yukarıda ifade edildiği gibi Emir Timur daha önce de Irak-ı Acem bölgesine yönelmiş ve üç yıl süren seferi sonrasında Toktamış Han’ın Mâverâünnehir’e saldırması sebebiyle ayrılmak zorunda kalarak bölgenin yönetimini 1387’de Muzafferîler Hanedanına bırakmıştı. Zira adı geçen hanedanın önemli hükümdarlarından biri olan Şah Şüca 1384’te öldükten sonra hanedan mensubu birçok kişi kendi isteğiyle Emir Timur’a itaat arz etmişlerdi. İtaat arz etmelerine ise Emir Timur’un ordusuyla bölgeye yönelmesi kâfi gelmişti. Bu nedenle Emir Timur hanedanın elindeki toprakları üyeleri arasında paylaşmıştır. Bu bağlamda Şiraz’ın yönetimi Emir Timur tarafından Şah Yahya’ya; İsfahan kenti onun en büyük oğlu olan Sultan Muhammed’e; Kirman şehri ise Şah Şücâ’nın kardeşi Sultan Ahmed’in idaresine bırakılırken Sircan vilayetinin yönetimi torunu Ebu İshak b. Üveys’e verilmişti (Kutubî 1364: 123-124). O sıralarda Tuster’in hâkimi Şah Yahya’nın küçük kardeşi olan Şah Mansur idi (Şâmî 1363: 131; Yezdî 1387: 703-704; Mar’aşî 1475: 131b-132a). Ancak Emir Timur’un taksimat sonrası bölgeden uzaklaşmasıyla birlikte çoğu kardeş, amca veya yeğen olan hanedan üyeleri yekdiğerleriyle amansız bir mücadeleye tutuşmuşlardır. Bunlar Emir Timur’un taksimatına uymamışlar; kendi paylarına düşen bölge kentleriyle yetinmeyerek birbirlerine saldırmaya başlamışlardır.

Muzafferî hanedan üyeleri arasında en muhterisleri Şah Mansur olup, zamanla Şiraz dâhil birçok kenti tahakkümü altına almayı başarmıştır. Kutubî eserinde Şah Mansur hakkında şu şekilde bilgi vermektedir:

“Bu zat, Emir Timur gibi muktedir bir hükümdar karşısında emrindeki cüzi kuvvetine aşırı güvenen ve Fars milli duygularıyla hareket ederek İran ve İranlıları kadîm ihtişamına kavuşturma hayali güden bir şahsiyetti. O, Emir Timur’a itaat eden hanedan üyelerini hoş karşılamaz; Emir Timur’a karşı her hangi bir teşebbüste bulunmadığı gerekçesiyle amcası Şah Şücâ’nın oğlu ve tahtın da varisi olan Zeynelabidin’in gözüne mil çektirmekle kör bırakmıştır.

⁸ Bu bölgeler İran’ın güneybatısında bulunmaktadır.

Emir Timur'un Fars Hanedanlarına Karşı Tutumu: Mar'aşiler ve Muzafferiler Örneği

Diğer hanedan üyelerine kendisine tabi olarak güçlerini birleştirmelerini, emrindeki askerleriyle Türkleri ve Moğolları Ceyhun'un ötesine atma niyetinde olduğunu belirtmiştir" (Kutubî 1364: 131).

Hâlbuki hanedanın en önemli hükümdarlarından Şah Şüca çok ileri görüşlü biri olup, Emir Timur'un güç ve nüfuzunun kısa zaman zarfında nerelere kadar ulaşacağını farkındaydı. Hakikaten hanedanın muasırı ve tarihçisi olan Mahmud-ı Kutubî'nin eserinde açıkça belirttiğine göre, Şah Şüca vefatından kısa bir zaman önce Emir Timur'a bir vasiyetname göndermiş ve başta oğlu Zeynelabidin olmak üzere diğer evlatları, kardeş ve yeğenlerini Emir Timur'un şefkatli korumasına emanet etmişti⁹ (Kutubî 1364: 114-118; Hâfız Ebrû 1372: 610-613).

Zahîr-i Mar'aşî'nin eseri dâhil, dönemin önemli kaynaklarında bölgenin 1387'de Emir Timur tarafından eski sahipleri arasında gerçekleştirdiği taksimatı müteakip, hanedan üyeleri arasındaki mücadele ve çekişmelerle ilgili detaylı bilgiler verilmektedir. Buna göre 795/1393 senesinde Sâhipkiran'ın Mâzenderân'ı fethinden sonra Irak ve Fars seferi düzenlemeye niyet ettiği sıralarda Muzafferoğulları arasında birçok savaş cereyan etmiş ve kentlerin el değiştirmesi söz konusu olmuştur. Şah Şücâ'nın bir vasiyetname ile Emir Timur'a emanet ettiği oğlu Sultan Zeynelabidin, amcasının oğlu olan Şah Mansur'un hapsinden kurtularak İsfahan vilayetine kaçmıştır. Muzafferiler hanedanının birçok üyesi Zeynelabidin'le birleştiyse de her hangi bir başarı elde edememişlerdir. Zira Şiraz'ı ele geçirmiş olan Şah Mansur ilk etapta kaçtıysa da hanedan üyeleri arasında sürdürdüğü savaşların birçoğundan galip ayrılmıştır. Nihayet Zeynelabidin, Rey şehrinde yakalanınca Şah Mansur tarafından gözlerine mil çekilerek kör edilmiştir¹⁰ (Yezdî 1387: 704-706). Kaynaklardan anlaşıldığına göre Emir Timur 1387'de yaptığı taksimatın bozulduğuna şahit olduğu gibi, Muzafferiler arasındaki çekişmeler neticesinden pek memnun kalmamış, bölge ahalisini yaşamakta olduğu zor durumdan kurtarmak maksadıyla 795/1393'te Fars bölgesine ikinci seferini başlatarak batıdan Şuşter'e gelmiştir. Bu sıralarda Şiraz ve Aberkûh'a¹¹ (Yezdî 1387: 707) Şah Mansur, Yezd şehrine Şah Yahya hâkimdi. Kirman'a Sultan Ahmed, Sircan bölgesine ise Sultan İshak hükmetmekteydi (Şâmî 1363: 132; Yezdî 1387: 705; Mar'aşî 1475: 132b).

10 Mart 1393/25 Rebiyülahir 795'te Şiraz'a yönelen Emir Timur yolu üzerinde bulunan kaleleri ele geçirerek ilerlemesini sürdürdü. Bu kaleler arasında Şah Mansur'un adamları tarafından idare edilmekte olan ve Zeynelabidin'in de hapis tutulmakta olduğu (Hâfız Ebrû 1372: 725, 757) Kale-yi Sefîd de yer almaktaydı (Şâmî 1363: 132-133; Yezdî 1387: 708-712;

⁹ Aynı mahiyette, ancak Emir Timur'a gönderilmiş olan mektuba göre çok daha muhtasar bir mektup da Celayirli Sultan Ahmed'e gönderilmiştir.

¹⁰ Muzafferiler arasında yaşanan olayların detayları Şerefeddîn Ali Yezdî'nin Zafernâme isimli eserinde etraflıca anlatılmaktadır.

¹¹ Şerefeddîn Ali Yezdî bu şehirleri "Şiraz, İsfahan ve Aberkûh" şeklinde vermektedir.

Mar'âşî 1475: 133a-134b). Orduyu iki kısma ayıran Emir Timur'un kendisi 30 bin kişilik kuvvet ile hâlâ her hangi bir itaat emaresi göstermeyen Şah Mansur'un bulunduğu Şiraz'a doğru yola devam etti. Fars eyaletinin merkezi olan Şiraz'a yaklaşıncı Şah Mansur, ilk etapta kenti terkle firar etmiştir. Ancak kent halkının kendisi hakkındaki olumsuz düşüncesini öğrenince¹² yiğitlik göstererek tamamen zırhlı olan yaklaşık 4000¹³ (Şâmî 1363: 133; Yezdî 1387: 715; Kutubî 1364: 134; Mar'âşî 1475: 135b) ağır süvari birliğiyle Emir Timur'un karşısına çıkmıştır. Kaynaklar Şah Mansur'un bu karşılaşmada Emir Timur'un yanına kadar geldiğini, kılıcıyla saldırıda bulduysa da her hangi bir zarar veremediğini aktarmaktadırlar¹⁴ (Şâmî 1363: 133; Yezdî 1387: 714; Mar'âşî 1475: 136a). Bir savaş meydanında Emir Timur'a bu denli tehlikeli bir şekilde yaklaşmayı başaran başka bir düşman bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Şah Mansur elinden geleni yapmış olsa da yenilgiden kurtulamamıştır. Boyun ve omuzuna birer ok isabet ettiği gibi kafasından aldığı kılıç darbesi neticesinde kaçmaya çalışırken öldürülmüş ve kesik başı Emir Timur'a sunulmuştur. İbn Arabşah eserinde Şah Mansur'un savaşı ve yenilgisini biraz renklendirerek şu şekilde aktarmaktadır:

"Şah Mansur şehirlerini korumak için askerlerini dağıtmış, yanında sadece iki bin kadar adamı kalmıştı. Emir Timur ile Şah Mansur karşı karşıya geldiğinde Şah Mansur'un emirlerinden biri olan Muhammed b. Zeyneddin isimli beyi Emir Timur saflarına geçince ordusunun sayısı yarı yarıya eksilmiş oldu. Ancak korkusuzca savaşan Şah Mansur gün bitip gece basınca düşman ordugâhını bir birine katarak çok sayıda düşman askerinin birbirini öldürmesini sağladı. Sabah olunca az sayıda kalan askeri ile Emir Timur'un ordusuna tekrar saldırdı ve Emir Timur'un yanına kadar gelmeyi başardı. Emir Timur korkusundan kadınların arasına girerek saklandı. Geri dönerek savaşmaya devam eden Şah Mansur tüm adamlarını kaybedinceye kadar savaştı ve sonrasında gücü tükenince kendisini ölüler arasına atarak saklandı. Ancak askerlerden biri onu tanıyarak kafasını kesti ve Emir Timur'a götürdü." (Arabşah 1384: 29-32)

İbni Tagrıberdi de eserinde İbn Arabşah'a benzer şekilde olayı aktarmaktadır.

"Şah Mansur iki bin kişi ile Emir Timur'un üzerine yürüdü ve müdafaaya çekilmeden Emir Timur ile savaşan en kahraman kişiydi. Emir Timur'un ordusu yaklaşık yüz bin kişiydi. Şah Mansur'un emirlerinden Muhammed b. Eminüddin onu terk etti ve ordusunun sayısı iyice azaldı. Buna rağmen Şah

¹² Ardından gelen adamlarına Şirazlıların kendisi hakkında ne dediklerini sorduğunda : "*burnundan bıyığıma doğru esen yelin verdiği sahte cesaretin sonucu bir keçi gibi kaçmıştır.*" cevabını almıştır. Bunun üzerine savaş kararı vermiştir. Kutubî 1364: 134.

¹³ Şerefeddîn Ali Yezdî eserinde bu sayıyı üç dört bin kişi derken, Nizâmeddin Şâmî ise dört bin kişi şeklinde gösterir. Mar'âşî de dört bin sayısını vermektedir. Muzafferîler hanedanının tarihçisi olan Mahmud Kutubî ise üç bin rakamını vermektedir.

¹⁴ Nizâmeddin Şâmî diğer müelliflerin aksine Emir Timur'a saldıran kişinin Şah Mansur değil Polad adında kölesi olduğunu aktarmaktadır.

Emir Timur'un Fars Hanedanlarına Karşı Tutumu: Mar'aşiler ve Muzafferiler Örneği
Mansur akşama kadar savaştı. Gece baskın yaparak yaklaşık on bin kişiyi öldürdü. Ertesi gün adamlarından beş yüz kişi ile çarpışmaya başladı. Emir Timur'un üzerine at sürdü ve ordusunu dağıttı. Emir Timur kaçarak kadınların arasına saklandı. Ardından çarpışmaya devam etti ve kolları yorulana kadar savaştı. Sonra kendini ölümlerin arasına attı. Askerlerden biri onu öldürdü ve başını emir Timur'a getirdi. Emir Timur onun ölümüne üzülerek katilinin kellesini aldı." (İbni Tagrıberdi 2013: 351)

Bu iki tarihçinin aktarımı, özellikle Emir Timur'un harem bölgesine kaçarak kurtulduğuna dair ifadeler Timurlu kaynaklarında bulunmadığından bu anlatımlara ihtiyatlı yaklaşmak gerekir. Emir Timur, Şah Mansur sorununu hallettikten sonra Şiraz'a geldi. Gözlerine Şah Mansur tarafından mil çektilen Zeynelabidin ve küçük yaşta bir oğlu hariç, Muzafferî hanedanına mensup bütün erkek üyelerinin yakalanarak öldürülmesini emretti. Bölgenin meslek sahipleri ve ulema grubu ise Semerkand'a gönderildi. Muzafferîlerin hüküm sürdükleri coğrafya, Fars vilayeti adı altında Emir Timur'un oğlu Ömerşeyh'e verildi. Seferini tamamlayan Emir Timur, 1393 yılı haziran ayında Tebriz'e yönelmiştir (Şâmî 1363: 135; Yezdî 1387: 717-718; Mar'aşî 1475: 137a-138a).

Sonuç

İslamiyet öncesi Fars milleti devlet ve imparatorluklar tesis ederek müstakil ve parlak dönemleri geride bırakmışlardır. İslamiyet'in zuhuru ve kısa bir sürede Arap yarımadasının dışına taşmaya başlamasıyla İran ve İranlıların ülkesi 636'da Kâdisiye ve 642 yılında cereyan etmiş olan Nihavend savaşlarının arasında 5-6 yıl gibi kısa bir zaman içerisinde Müslüman Arap fatihleri karşısında direncini yitirmiştir. İran coğrafyasında İslam fütuhata karşısında tutunabilecek her hangi bir siyasi kudret kalmamış, ancak Emevî ve Abbâsî hilafeti zamanında, asırlar boyu İranlıların farklı mahiyetteki isyan ve başkaldırıları da eksik olmamıştır.

IX. asrın ilk çeyreği itibarıyla hilafete bağlı da olsa bazı küçük devletler tesisine muvaffak olmuşlardır. Bunları Samanoğulları (819-999), Tahirîler (821-873), Saffarîler (861-1003) ve Büveyhoğulları (932-1055) şeklinde sıralamak mümkündür. Fars milletinin Araplar karşısında müstakil devletler kurma teşebbüslerinin devam ettiği sıralarda, Türkler de Abbasi Hilafeti bünyesinde, özellikle ordu alanında ön plana çıkarak Tolunoğulları, İhşidîler ve Sacoğulları gibi devletler kurmaya muvaffak olmuşlardır. Bu devletler Türklerin anayurtlarından çok uzak, Türk nüfusu desteğinden yoksun bir şekilde tarih sahnesine çıkmışlardır. Keza Türklerin müteakiben kuracakları Gazneli ve Selçuklu devletleri de İran ve Farsların yaşadığı bölgelerde ortaya çıkmış, Farsların müstakil ve milli devlet kurma arzularına derin bir sekte indirmiştir. Hatırlanacağı üzere 1055'te Büveyhoğulları'na Selçuklular tarafından son verilmiştir.

Büyük Selçukluların çöküşüyle Moğol istilası arasında geçen zaman diliminde Farslar alışılmışın dışında farklı bir yapıda Alamut merkezli Şii-İsmaili Devleti'ni kurduysa da Moğol istilası neticesinde Hülagu Han tarafından yıkılmıştır. İlhanlı devleti dağılmaya yüz tutunca, İran'ın farklı bölgelerinde yerel küçük hükümetler kurmayı da başarmışlardır.

İlhanlıların yıkılışı ve Timurlu Devleti'nin ortaya çıkışı arasındaki yaklaşık yarım asırlık zaman içerisinde Şii mezhebini yayma gayreti gösteren Serbedârlılar ve Mar'aşîler'in yanı sıra, Muzafferîler ve Şebankâreîler gibi Sünni inançlı birçok hanedanının da kısa ömürlü devletler kurmayı başardıkları görülmektedir. Bununla birlikte İranlılar bu defa yalnız başlarına değillerdi; İlhanlı mirası İran topraklarında Celayirliler, Çobanlılar, Canikurbanîler ve Toğa-Timurlular gibi birçok Türk-Moğol devletini de ortaya çıkarmıştır. Bunlar da, tıpkı İranlılar gibi, İlhanlı-Türk iktidarını yeniden tesis etme gayret ve iddiasına sahiptiler. Farsların bu dönemde tesis ettiği küçük bölgesel devletler İran'ın kuzeyi ve güneyinde yoğunlaşmaktaydı. Bunlardan Mar'aşîler hanedanı ülkenin kuzeyinde, Hazar Denizi sahillerinde Seyyid Kıvâmuddîn-i Mar'aşî tarafından 1359'da kurulmuştur. Dini cephesi ağır basan bu devlet, Şii Serbedârlılar'dan etkilenmiş ve Şiiliği İran'ın kuzeyinde yayma eğilimi göstermiştir. Ancak kuruluşu üzerinde yarım asır dahi geçmeden 1392'de Emir Timur'un saldırısına maruz kalmıştır. Hanedan üyeleri ise Türkistan'ın farklı bölgelerine sürgün edilmiştir. Her ne kadar Emir Timur'un vefatından sonra, Şahruh'un müsaadesiyle bazı hanedan üyeleri ülkelerine döndüyse de, devletlerini yeniden ihya çabaları bir sonuç vermemiş olup, Safevîlerin ortaya çıkışına kadar bölgedeki diğer yerel beylerin hizmetinde bulunmuşlardır. Bilim camiasınca çokça bilinmeyen, Emir Timur'un doğumundan vefatına kadar tarihini Farsça olarak kaleme alarak *Müntahabü't-tevârih* adını veren Zahîrüddîn Mar'aşî bu hanedana mensup olup, amcası ve amcazadesi Emir Timur'un hizmetinde Anadolu ve Suriye seferlerine de iştirak etmiş zatlar olup, eserini telif ederken bunların bizzat şahit olduklarını aktarmaktadır. Zahîrüddîn'in eserini kıymetli kılan da bu durum olup, diğer kaynaklarda bulunmayan bilgiler verdiği görülür. Mezkûr tarihçinin, her ne kadar hanedanına Emir Timur tarafından son verilmiş olsa da objektiflik ilkesinden sapmadığı anlaşılmaktadır. Osmanlı ve Timurlu tarihçilerinin kendi efendilerini metheden eserler ortaya koydukları düşünülürse, Zahîrüddîn'in adı geçen eserinin alana büyük katkı sağladığı ortadadır.

İlhanlı Devleti'nin yıkılışıyla Timurluların zuhuru arasında kurulan bir diğer Fars devleti Muzafferîler olup, İran'ın güneyinde kurulmuştur. Sünni mezhebin hâkim olduğu bu devlet gerek güç gerekse coğrafi hâkimiyet sahası bakımından Mar'aşîlere göre üstündü. Devletin kurucusu Mübarezeddîn Muhammed Muzaffer'dir. Yaptığı güzel hizmetleriyle son İlhanlı hükümdarı Ebu Said'in dikkatini çekmeyi başarmıştır. İlhanlı hükümdarının vefatı (1335) üzerine İran'ın güneyindeki birkaç şehre hâkim olmuştur. Özellikle oğlu Şah Şüca zamanında İran'ın güney yarısı hanedanın tasarrufu altına girmiştir. O, Emir Timur'un muasırı olup, ileri görüşlü bir şahıstı. Tabiiyetini bildirerek kendi hükümdarlığı zamanında

Emir Timur'un Fars Hanedanlarına Karşı Tutumu: Mar'aşlılar ve Muzafferîler Örneği

devletini ve topraklarını Emir Timur'un saldırılarından korumuştur. Onun vefatı sonrasında evlatları da aynı politikayı sürdürmeye çalıştıklarından dolayı memleketleri hanedan üyeleri arasında Emir Timur tarafından taksim edildi. Ancak bu taksimata uyulmayarak ülke çok sayıda hanedan üyesi kardeş, amca ve amca çocukları arasında şiddetli savaflara sahne oldu. Bu savaflarda tahrip edilmiş kentlerin halkı, yaşadıkları perişanlıktan dolayı Emir Timur'a şikâyette bulunmuşlardır. Son Muzafferî hükümdarı Şah Mansur bütün rakiplerini kendi hükmü altında toplamaya ve bir araya getirdiği Fars ordusuyla Türkleri ve Moğolları Ceyhun nehrinin kuzeyine kadar söküp atmayı kararlaştırmıştır. Bu maksatla Şiraz yakınlarında Emir Timur'un karşısına cesaretle çıkarak savaşmıştır. Ancak onun bu cesareti yalnız kendi canına değil, Emir Timur tarafından verilen bir ferman doğrultusunda biri kör, diğeri küçük yaşta bir çocuk hariç, hanedana mensup bütün erkeklerin ortadan kaldırılmalarına sebep olmuştur. Emir Timur, Mar'aşlıları Rafıziliğin hızlı yayılmasını önlemek maksadıyla, Muzafferîleri ise itaat etmemeleri, kendi taksimatına rıza göstermemeleri; kendi aralarındaki mücadelelerde halkın zarar görmesi ve en önemlisi de Şah Mansur'un müstakil bir Fars devleti kurma çabasında bulunmasından dolayı ortadan kaldırmıştır. İsfahan olayı da yine Muzafferîlerin egemenliğindeki bir şehirde vuku bulmuş; üç bin Timurlu askeri İsfahanlıların ihanetiyle öldürülmüştür. Bu duruma bir aksülamel gösteren Emir Timur, ortaçağın teamüllerine uygun bir şekilde, diğeri düşman unsurlarının ibret almalarını sağlamak maksadıyla şehri kısmen tahrip ve şehir halkının zarar görmesine sebep olmuştur. Şüphesiz bu hadise, Emir'in Muzafferîlere bakış açısını değiştirerek bu hanedanın tarih sahnesinden silinmesinde etkili sebeplerden birini oluşturmuştur.

Kaynakça

- Aka, İsmail.1991. *Timur ve Devleti*. Ankara: TTK.
- Alan, Hayrunnisa. 2007. *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular 1360-1506*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Andican, Ahat. 2019. *Emir Timur Tarih, Siyaset, Miras*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Hâfız-i Ebrû, Abdullah b. Lütfullah. 1372. *Zübdetü't-tevârih*. hzr. S. Kemal Cevâdî, Tahran: Vezaret-i Ferheng ve İrşad Yay.
- Hâtemî, Ahmed. 1380. *Şerh-i Müşkilât-ı Târih-i Cihângüşâ-yı Cüveynî*. Tahran: Pâyâ Yayınları.
- Herevî, Fahrî. 1345. *Ravzatu's-selâtin*. hzr. Abdurresul Hayyampur. Tebriz: Danişgâh-e Tebriz Yayınları.
- Hoca Sadettin Efendi. 1979. *Tacü't-Tevarih*. çev. İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbni Arabşah. 1384. *Zindeganî Şigoft Âver-i Timur (Acâibu'l-Makdûr fi Ahbar-i Timur)*. çev. Muhammed Ali Necati, Tahran: Şirket-i İntişarat-ı İlmi ve Ferhengi.

- İbni Tagrıberdi. 2013. *En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*. çev. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları.
- İmam Nevevî. 2015. *Riyâzü's-Sâlihîn*. çev. M. Emin Özafşar, Bünyamin Erul. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kutubî, Mahmûd. 1364. *Târih-i Âl-i Muzaffer*. hzr. Abdülhüseyn Nevâî. Tahran: Emir Kebîr Yayınları.
- Macd, Mustafa. 1380. *Mar'aşiyân der-târih-i İran*. Tahran: Neşr-i Resâniş.
- Mar'aşî, Zahîrüddîn. *Müntahabü't-tevârih*. Kitabhâne-i Meclis-i Şurâ. no. 35919.
- _____. 1361. *Târih-i Taberistan, Rûyân û Mâzenderân*. neşr. M. Hüseyin Tesbîhî. Tahran: Müessesesi-i Matbuâtî-yi Şark Yayınları.
- Mîrhand. 1380. *Ravzatü's-safâ*. hzr: Cemşîd Keyânfer. Tahran: Esâtîr Yayınları.
- Müneccimbaşı Ahmed Dede. 1977. *Müneccimbaşı Tarihi*. çev. İsmail Erünsal. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Neşri, Mehmed. 1949. *Kitâb-ı Cihannümâ Neşri Tarihi*. hzr. Faik Reşit Unat. Mehmed A. Köymen, Ankara: TTK Yayınları.
- Öz, Mustafa. 2007. "Râfiziler". ss. 397-397. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. c. 34. Ankara: TDV Yayınları.
- Semerkindî, Mîr Seyyid Şerîf Râkım. 1380. *Târih-i Râkım*. haz. Menuçehr Sütude. Tahran: Mevkufât-ı Mahmud Afşar Yayınları.
- Şâmî, Nizâmeddin. 1363. *Zafernâme*. nşr. Penâhî Semnânî. Tahran: Sazmân-ı Neşr-i Kitâb İnşîşârât-ı Bamdâd.
- Yezdî, Şerefeddîn Ali. 1387. *Zafernâme*. nşr. Seyyid Said Mir Muhammed Sâdık, Abdülhüseyn Nevâî. Tahran: Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnâd-i Meclis-i Şûrây-i İslâmî.
- Yıldırım, M. İbrahim. 2019. Emir Timur'un İç Anadolu'da Uyguladığı Tehcir Siyaseti: Kara Tatarlar. *Prof. Dr. Ali Aktan Armağanı*. Kayseri. Kimlik Yayınevi.
- _____. 2016. Timurlu Tarihine Dair Farsça Yeni Bir Kaynak. *Belleten*. 80 (288). 371-392.
- _____. 2015. Zahîrüddîn Mar'aşî Zâviyesinden Ankara Savaşı ve Yıldırım Bayezid, *Uluslararası Yıldırım Bayezid Sempozyumu*. Bursa: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yuvalı, Abdülkadir. 1999. "İbn Arabşah, Şehâbeddin", ss. 314-315. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. c. 19. Ankara: TDV Yayınları.

